

Ocupar-se del benestar dels infants Una prioritat dels equips de Pla de barris als centres educatius de la ciutat de Barcelona

Guillermo Gorostiza

Tècnic de l'Àrea d'educació inclusiva (Consorci d'Educació de Barcelona)

Marta Comas

Cap de l'Àrea d'Innovació (Consorci d'Educació de Barcelona)

(Aquest article ha estat escrit amb la col·laboració de **Jordi Escoin**, **Anna Vera**, **Yolanda González Tavirai** i **Eulàlia Esclapés** de la Direcció d'Acció educativa del Consorci d'educació de Barcelona; **Mònica Cugat**, de l'Institut Municipal de Serveis Socials i **Mònica Albertí**, Mediadora especialitzada en justícia restaurativa)

Resum

Ocupar-se del benestar dels infants. Una prioritat dels equips de Pla de barris als centres educatius de la ciutat de Barcelona

El Consorci d'educació de Barcelona dins del Pla de barris de la ciutat, impulsa mesures dedicades al benestar dels infants i les seves famílies, i per extensió a la resta de la comunitat educativa, introduint nous perfils professionals de l'àmbit psicosocial en 38 centres públics de primària i secundària amb alts nivells de complexitat. El programa durarà tres anys i es troba en la meitat del seu desplegament. Es planteja una aportació professional que amplii la mirada docent amb altres disciplines com l'educació emocional, el treball social i la teoria sistèmica. Es descriuen aquests perfils i es reflexiona sobre les maneres de fer, les sinergies que poden generar i el treball interdisciplinar que tenen per objectiu. Fruit de la trobada del primer any s'elabora una mena de decàleg del nou model de cura. Finalment, es proposa l'Enfocament Global Restauratiu com a estratègia per a transferir als centres.

Paraules Clau: Intervenció comunitària sistèmica, educació emocional, integració social, treball interdisciplinar, convivència escolar

Abstract

Deal with the well-being of childhood. A priority of the teams of the Neighborhood Plan in the educational centers of the city of Barcelona

The Consortium of Education of Barcelona within the Plan of neighborhoods of the city, promotes measures dedicated to the welfare of children and their families, and by extension to the rest of the educational community, introducing new professional profiles of the psychosocial field in 38 public primary schools and secondary with high levels of complexity. The program will last three years and is in the middle of its development. A professional contribution is proposed that broadens the teaching view with other disciplines such as emotional education, social work and systemic theory. These profiles are described and they reflect on the ways of doing, the synergies that they can generate and the

interdisciplinary work they aim to do. As a result of the meeting of the first year a kind of decalogue of the new model of care is elaborated. Finally, the Restorative Global Approach is proposed as a strategy to transfer to the centers.

Keywords: Community systemic intervention, emotional education, social integration, interdisciplinary work, school coexistence.

Context

El Pla de Barris[1], promogut per l'Ajuntament de Barcelona en el mandat 2015-19, impulsa projectes d'intervenció integral a setze barris de la ciutat per tal de millorar la qualitat de vida en relació als drets socials, l'educació, l'habitatge, l'activació econòmica i el medi urbà. La innovació que aporta el Pla de Barris respecte a iniciatives de reequilibri territorial anteriors és l'esforç de cooperació interadministrativa i intra-administrativa per tal de fer realitat les actuacions integrals i transversals, des d'una visió global de ciutat on les parts, els barris, formen part d'un tot metropolità, juntament amb la implicació dels veïns i veïnes i el cultiu del capital social genuí. El fet de prioritzar les actuacions en educació com a política d'igualtat, també comporta una novetat important.

Des del Consorci d'Educació de Barcelona (CEB)s'acull la iniciativa del Pla de Barris com una oportunitat d'impulsar a una de les línies estratègiques prioritàries de combat contra la segregació escolar i a favor de la igualtat d'oportunitats. Es focalitzen tots els esforços a garantir l'educabilitat de tots els infants i adolescents siguin quines siguin les seves condicions de vida, sobretot en aquells que pateixen pobresa i precarietat, desenvolupant mesures complementàries i sistèmiques per tal de millorar la qualitat de vida i les oportunitats. També s'inverteix per fer millores en els equipaments educatius i arranjaments d'obres amb la intenció que les escoles i els instituts esdevinguin llocs confortables, bonics i dignes. Paral·lelament s'impulsen actuacions per fer arribar propostes culturals i artístiques a aquests infants i joves amb un seguit de propostes que s'engloben sota el nom "La caixa d'eines".

En aquest article aprofundirem només en les mesures dedicades al benestar dels infants, que s'han concretat en una dotació extraordinària que ha permès introduir a les escoles nous perfils professionals de l'àmbit psicosocial. El disseny d'aquest projecte innovador, adreçat a millorar aspectes de cura i benestar dels infants i les seves famílies, el vivim com una oportunitat d'avançar cap un nou model d'acció educativa en el qual ja no parlarem exclusivament *d'un equip docent* sinó que contemplarem *un equip educatiu* on professionals no docents s'hi inclouen. El Pla de Barris i la seva dotació té una durada de 3 anys i finalitza el curs 2019-2020, per aquest motiu s'ha treballat des de la perspectiva d'un canvi metodològic basat en el modelatge i la transferència de noves propostes d'intervenció. Si bé en entorns d'alta complexitat les direccions ja comptaven

amb l'experiència de treball de proximitat amb serveis socials i amb la figura de la tècnica en integració social (TIS), l'increment d'hores i de presència d'aquets professionals a l'escola ha permès explorar actuacions comunitàries amb efectes molt positius.

D'altra banda, l'augment de les problemàtiques de salut mental, agreujades sovint per unes condicions de vida molt precàries que posen a l'alumnat en situació de vulnerabilitat i que transcorren paral·leles a una retallada de recursos sostinguda des de fa deu anys, fa molt difícil la convivència en els centres. Per aquest motiu, és fàcil entendre que es reiteri la demanda de més recursos de suport de contenció individual (tipus monitoratge) o es pugui caure en la temptació d'augmentar la medicalització, ja preocupant ara per ara, de la infància i l'adolescència i d'aplicar una disciplina sancionadora molt rigorosa. En resum, pot haver-hi una demanda indiferenciada de més recursos per seguir fent el mateix però sense valorar si s'han aconseguit millores ni reflexionar massa en el com i el perquè ho fem.

Dins d'aquests contextos de complexitat i dificultat en els que els centres educatius afectats pel Pla de Barris es troben immersos, el programa es proposa l'objectiu de generar una comunitat de sabers que es complementen i recolzen mútuament i ens permeten repensar les pràctiques. Ens proposem obrir espais de reflexió a llarg termini que trenquin amb una dinàmica reactiva de resposta a les urgències psico-socials que tensionen el dia a dia. En aquest sentit l'equip d'Acció educativa del CEB que coordina el programa, dóna la volta a la demanda i en lloc de respondre des d'un model incrementalista, aposta per caminar cap a una cultura transdisciplinària i comunitària que permeti una veritable atenció integral a infants i joves i a les seves famílies.

Els equips de cura i benestar

En conjunt el Pla de Barris ha permès disposar de 62 professionals que atenen a 38 centres de primària i secundària. L'objectiu comú és el d'assegurar l'atenció global dels infants i les seves famílies en els centres escolars públics, donant suport i assessorament a l'equip docent, facilitant el treball conjunt i la mirada comuna entre professionals de l'àmbit educatiu, social i psicològic. En alguns casos s'ha dotat de noves funcions a professionals que formen part de plantilles estructurals del sistema d'educació o de serveis socials i en d'altres ha suposat la creació d'un nou perfil professional que s'ha contractat específicament per al programa. Els expliquem a continuació.

Mestra d'Audició i Llenguatge (MALL).

La MALL es responsabilitza de l'estimulació global del llenguatge amb un objectiu preventiu. La seva tasca es diferent de la que fa la logopeda que actua quan ja s'ha

detectat alguna dificultat o disfunció en el llenguatge per a tractar-la. La MALL fa atenció en petits grups heterogenis d'educació infantil, fent un treball d'estimulació global del llenguatge i la parla i facilitant l'aprenentatge col·laboratiu. Les mestres tutores són presents a l'aula i cooperen amb el treball de l'especialista de manera que van incorporant progressivament la metodologia. Es realitza una coordinació quinzenal amb l'equip d'educació infantil per tal de compartir marcs de referència i valorar les pràctiques a l'aula i els casos individuals. S'espera que aquest treball de la MALL, en coordinació amb els tutors i tutores d'Educació infantil, doni un impuls important en l'àmbit de comunicació. L'objectiu final és construir una línia de treball transversal que sigui transferible a tot el centre, amb el suport de l'Equip d'Assessorament Psicopedagògic (EAP).

Taula 1: La veu de la MALL.

La presència a alguns centres d'alta complexitat ens ha fet copsar la vàlua pel que fa a l'ús del llenguatge oral, especialment davant l'augment de determinats factors que dificulten la seva adquisició i el seu desenvolupament. Alguns d'aquests factors són: llengua materna vinculada a un altre país, absentisme, llargs períodes en el país d'origen, infants sense joc ni atenció compartides, aspectes i precarietats econòmiques i socials que bloquegen emocionalment l'alumne, nens i nenes poc estimulats, prolongació per part dels pares d'hàbits propis a edats inferiors a la cronològica de l'infant, entre d'altres.

Per tot això, considerem essencial que els centres educatius rebin el suport d'un especialista en el llenguatge que pugui assessorar el claustre, tant pel que fa a les activitats de l'aula com a les informacions que cal fer arribar a les famílies. Amb aquest darrer objectiu, l'assessorament, ens ha permès incidir en aspectes com: la intervenció en la consciència fonològica des de P3 i la seva consolidació i seguiment fins a cicle inicial, els mals hàbits que incideixen negativament en el desenvolupament de la parla, la disposició dels espais a l'aula, les activitats segons diverses metodologies (racons, grups interactius, tallers...) a través de les quals es pot promoure l'expressió oral de maneres diverses.

Aquesta experiència a nivell personal l'hem viscut com una oportunitat de creixement professional. Les raons que demostren això poden ser, entre d'altres, el contacte amb altres professionals del pla de barris i del propi centre educatiu i la relació amb els psicopedagogs dels EAP. Com a docents, tenir l'oportunitat d'intervenir a l'aula no com a tutores sinó amb la mirada d'especialistes en llenguatge i parla, ens exigeix rigor, que hem de tenir en compte a l'hora de valorar les forteses i febleses del grup classe i a partir d'aquí fer propostes concretes, compartides amb la tutora, d'activitats que incentivin i potenciïn la comunicació i el llenguatge.

Aquesta actuació és un repte innovador que té un valor molt positiu perquè no intervenim quan es detecta la necessitat, sinó com recurs preventiu. La nostra tasca, si assoleix els seus objectius, col·labora en el desenvolupament de les capacitats bàsiques de l'alumnat d'educació infantil i, d'aquesta manera, facilita que l'entrada d'aquests alumnes a l'educació primària sigui més plàcida. I el valor afegit de la nostra intervenció és que donem suport a tot l'alumnat d'educació infantil i que la diversitat de l'aula permet un enriquiment entre els iguals.

Per acabar, expressar un desig: que la nostra feina deixi empremta en els equips docents amb qui hem treballat i que hi puguin donar continuïtat, en benefici de l'alumnat d'ara i del que vindrà.

Alba Cabezas, Lourdes Ginés, Marta Lezana i Laia Serra

Tècnica d'Integració Social (TIS).

La persona professional TIS col·labora de manera intensa en la planificació, coordinació i dinamització d'activitats que aprenen l'escola a l'entorn i viceversa. Per aquest motiu és important la seva presència en les coordinacions del territori de les xarxes de salut, cultura, infància, serveis socials, així com la coordinació dels recursos propers com casals infantils, centres oberts, espais familiars o altres.

Les seves habilitats són claus pel que fa a donar suport al treball amb les famílies i motivar els alumnes en risc d'exclusió social per tal de que no es desvinculin de l'itinerari educatiu. Moltes vegades es converteixen en la frontissa entre l'alumnat, les seves famílies i l'escola, tant pel que fa al suport a les famílies en la sol·licitud de beques o altres tràmits d'escolarització, com en l'assessorament als equips directius i els tutors sobre la millor manera d'apropar-se a les famílies. Les persones TIS realitzen suport a l'aula amb una intencionalitat inclusiva, orienten, medien en els conflictes i aporten elements d'anàlisi per a l'activació dels protocols. També tenen un rol important en la prevenció de l'absentisme, elaborant Plans d'actuació individual, reunions amb famílies i col·laboració amb la figura del promotor escolar per l'alumnat gitano, a més de l'acompanyament a l'infant o jove.

Taula 2: La veu de la TIS.

Plantejo la meua labor, com a tècnica d'integració social, com una connexió entre els diferents agents que intervenen a l'institut: equip directiu, professors/es, alumnes, famílies, EAP, serveis socials, promotora, recursos del barri. Una funció ben definida per un professor que va dir que *la nostra figura semblava una teranyina ja que podia arribar a tots els punts possibles, una oportunitat que un professor no té, però tampoc disposa del temps necessari ni la formació per fer-ho.*

L'objectiu d'aquesta connexió és, per una banda, donar l'atenció individualitzada a cada educand considerant-lo una persona única que s'ha de tenir en compte en la seva globalitat: personalitat, motxilla, emoció, entorn, mancances i sobretot potencial i infinites possibilitats. I per altra banda, treballar a nivell de grup amb els/les tutors/es per aconseguir millorar la cohesió grupal i la convivència a partir de dinàmiques varies com la resolució de conflictes, la gestió d'emocions, l'assetjament, el respecte etc. I per últim dir que el més important és la coordinació i el treball en equip sense perdre l'objectiu que consisteix en fer l'acompanyament a l'alumnat amb la visió de despertar i veure totes les possibilitats que té, aconseguint així el seu empoderament.

Treballar des d'aquesta perspectiva global permet anar cap a aquest canvi de mirada envers l'alumne/a ja que aquest/a és una persona que moltes vegades només necessita que l'escoltin sense jutjar ni condemnar. Necessita un espai d'escolta activa i de confiança, un vincle que l'ajudi a obrir el seu cor, anar buidant aquesta motxilla tant plena, i deixar entrar més possibilitats i obrir altres camins d'aprenentatge.

Per a poder complir aquesta labor tant gratificant es necessita d'un context òptim on es reconegui la figura de la TIS i les seves funcions, tenir flexibilitat i predisposició per aprendre i compartir, i aliats al centre educatiu que s'ho creguin per caminar junts. I en aquest caminar em trobo a la fase de consolidació com a TIS després d'haver passat per diverses fases com la del reconeixement, acceptació i adaptació. Evidentment no tot és un camí de roses i hi ha molta feina a fer envers un canvi de mirada cap l'alumnat, però estic molt satisfeta i agraïda per viure aquest *caminar* professional i vocacional.

Mina Khalloufi

Dóna veu a les TIS a títol particular, no com a representant del col·lectiu.

Educador Social (ES).

Les funcions bàsiques de les educadores socials són l'atenció individualitzada d'aquells alumnes i les seves famílies que presenten indicadors de fragilitat i/o de risc socioeducatiu, amb l'objectiu de vincular-los als serveis de la xarxa d'atenció a la infància del barri per tal de garantir la millora d'oportunitats a través de l'acompanyament socioeducatiu. Alhora es proposa millorar la participació d'infants i d'adolescents i les seves famílies a la vida social del centre, assessorar i donar suport a l'equip docent i a l'equip directiu en la prevenció, detecció i atenció dels alumnes que presenten situació de risc. Fent servir els espais de reunions d'atenció a la diversitat, comissions socials, reunions de cicle, així com proporcionant suport a la tutoria en les entrevistes amb les famílies.

La presència de l'educadora social a l'escola ha facilitat que es generi un vincle amb els infants i les seves famílies, que serà la base del treball d'acompanyament socioeducatiu en situacions de risc. Això permet un abordatge més primerenc des de l'escola, amb una mirada més preventiva i integral, definint conjuntament estratègies per activar factors de protecció i disminuir els de risc. Segons els centres, aquestes accions es desenvolupen conjuntament amb la figura de la TIS treballant en projectes d'atenció a les famílies com el d'habilitats parentals, a partir de les necessitats expressades i donant suport a les Associacions de famílies (Afas o Ampes).

En els instituts de secundària l'educadora social té una funció d'escolta a l'alumnat, de contenció emocional i atenció socioeducativa als joves que presenten conductes desajustades a la dinàmica escolar, treballant per la convivència, amb projectes que promouen habilitats socials i el bon tracte entre iguals. La pertinença de les educadores socials al Centre de Serveis Socials del territori ha facilitat una aproximació dels dos sistemes, augmentant el coneixement mutu, la confiança i la cooperació entre serveis, base del treball en xarxa.

Taula 3: La veu de l'educadora social.

Entrar a l'escola ha estat descobrir un món que des de fora apareix com estable, harmònic i curiós, de saber què amaga... Des de dins, és intens i absolutament dinàmic, amb una màgia absorbent, les hores passen que ni me n'adono escoltant, reflexionant i compartint amb mestres allò que els "enamora" i que els preocupa dels infants, dins i fora de l'aula. Infants que m'expliquen, que em pregunten perquè els contesti, que em conviden a jugar, a ajudar-los. Mares i pares que m'expliquen, que em pregunten, que riuen familiarment quan parlem dels infants.

Els dedico un temps que l'escola sovint no pot dedicar a les famílies, teixixo vincles entre l'escola i l'entorn, les entitats de lleure educatiu que tenen molts dies a l'infant quan surt de l'escola, que

coneixen les famílies més íntimament que l'escola mateixa, els serveis socials que també coneixen les famílies, l'Equip d'Atenció a la Infància i l'Adolescència(EAIA), la xarxa d'infància de serveis del barri que conec. I sobretot, teixixo vincles entre la mirada social -l'infant creix i sobreviu en una família i un entorn que en els barris més vulnerables sovint està exposat a riscos impropis de la seva edat: la pèrdua d'habitatge pels lloguers abusius, assumir tasques a casa de cura dels germans, relacions de violència entre els pares, patrons rígids i punitius, estar a cavall entre dues cultures, la diferència de tracte entre gèneres i la mirada educativa de l'escola... Cóm apren un infant si emocionalment està col·lapsat pel que passa a casa?

Estem construint un nou llenguatge dins l'escola; parlar clarament dels indicadors de risc de l'infant i la necessitat de posar-los nom davant la família, amb carinyo però essent clars i planers, sense sentir que estem traint quelcom de la relació entre la família i l'escola. La família necessita l'ajut de l'escola per fer-la conscient, ja que és allà on els infants passen més hores. Ajudem i acompanyem les mestres que ho necessiten a fer-ho; majoritàriament la família ho agraeix perquè a vegades entre les famílies i les mestres es crea una distància degut al llenguatge escolar mateix, que no ajuda a la comunicació. Les mestres carinyosament em diuen "em sembla que m'ha dit que sí, però crec que s'ha assabentat de poc".

Aprenc de l'enfoc de les mestres, de la psicopedagoga de l'EAP, de l'equip directiu i del seu model d'escola, com lluiten dia a dia per donar eines, per donar aprenentatges creatius, significatius i com estem treballant junts... Però l'escola necessita temps per la reflexió i el debat tan endinsada com està en l'acció educativa docent dins l'aula...i busco tenir aquests espais amb les mestres, amb l'EAP, amb l'equip de monitores de menjador i els tenim.

Ara estem elaborant conjuntament el Pla de Convivència, perquè hi hagi una coherència entre les normes definides (NOFC) i com es parla i resol la convivència a l'aula, perquè siguin reals i fàcils les mesures, perquè siguin restauratives i cuidem allò que es trenca amb cada conflicte que no es resol per manca de temps...Des de P3 a 6è... buscant complicitats amb la família.

Primer però ha estat necessari conèixer els infants a l'escola, bé a través de muntar activitats informals amb els infants a l'hora del migdia, com estant amb els mestres a l'aula donant suport i resolent situacions diverses. Per veure les dinàmiques i saber de quins nens estem parlant més enllà del que posa a l'expedient. I perquè la mestra senti que pot confiar en mi.

En definitiva, agràida pels braços oberts amb què em van rebre, perquè noto que la confiança de l'Equip directiu, de les mestres i la meva companya TIS va creixent cada dia, entre debats d'educació, metodologies, i sobretot amb una mirada tendra compartida cap a l'infant.

Verònica Villar

Especialista en atenció i suport emocional (EMO).

La singularitat i novetat d'aquest perfil és evident i el model de treball també ho és. La necessitat de que les escoles siguin un lloc on desenvolupar les competències emocionals intra i interpersonalment finalment s'explicita feliçment incorporant al centre una persona específica per aquest encàrrec. Aquests especialistes els hem escollit entre psicòlegs psicomotricistes i arteterapeutesque incorporen una mirada global (cos, cor i cap com un tot) de gènere i sistèmica. Col·loquialment les hem anomenat EMO.

La tasca d'aquestes especialistes és bàsicament facilitar un espai d'*expressió*, que permet a l'alumnat "deixar sortir allò que està sota pressió" (Aucoutourier, 1985). Aquesta és una tasca que entra de ple en el camp preventiu en tant que permet generar

espais saludables on les emocions circulen i s'airegen per poder ser sentides, pensades, anomenades, i des d'aquí auto-regulades.

La major part de la feina de les EMO la realitzen acompanyades d'una altra docent en els espais de tutoria, plàstica, educació física o d'altres, encara que en ocasions intervenen amb grups petits o fan atencions individuals puntuals. Entenem que el treball colze a colze amb les docents és la millor manera de deixar petjada i transferir una metodologia d'abordatge del conflicte basada en l'expressió. L'altra part de la tasca recau en la possibilitat de coordinar-se i de reflexionar conjuntament amb tot l'equip docent i la resta de perfils socio-educatius. Una tercera part de la tasca és la dedicada a l'elaboració de programes, documents i materials que formaran part dels recursos del centre una vegada finalitzi el Pla.

Algunes EMO han pogut estructurar espais de cura per als docents. Aquests espais, als que els docents acudeixen voluntàriament, serveixen com a lloc d'expressió i creativitat que finalment contribueix al seu benestar repercutint positivament en la seva pràctica professional.

Taula 4: Com és per una psicomotricista i una artterapeuta fer d'EMO?

Poder apropar les nostres disciplines a la institució pública i crear espais que possibilitin una manera de relacionar-se diferent, és un privilegi. Nosaltres treballem des del què hi ha, amb el què tenim i amb les possibilitats que es van obrint, amb una actitud de disponibilitat que implica l'acceptació del nen tal com és, reconeixent-lo com a fruit de la seva pròpia història i com a portador d'un desig de benestar, des del que partir i construir (Camps i García Olalla, 2004).

La nostra tasca la duem a terme mirant l'escola com si fos una gran sala de psicomotricitat o un espai artterapeutic. Observem, escoltem, estem disponibles i a través de les portes que ens obre la direcció, l'equip docent i les criatures, comença la pràctica, amb la intenció de contribuir a la subjectivació de la relació amb l'alumnat des de la institució. És a dir, l'alumne és un subjecte que, sovint, de fet històricament, no ha estat mirat com a tal. Per tant, és imprescindible que escoltem com és l'escola, quina identitat té, com podem crear-hi vincle. I particularment crear una relació de confiança amb el claustre i amb els infants. I aquest és un procés que demana temps.

Des de les nostres disciplines cerquem establir ponts entre allò observat de les criatures (necessitats, desitjos, frustracions, angoixes, potencialitats, limitacions...) i com s'hi dona cabuda dins l'espai educatiu, acompanyant els docents per oferir-los una mirada capacitadora.

La nostra intervenció és rica i àmplia segons les necessitats i demandes de l'escola. En el nostre cas particular, partim de la pràctica psicomotriu Aucouturier i l'artteràpia com a eixos vertebradors de l'acompanyament dut a terme. Aquestes dues disciplines tenen en comú el treball indirecte donant espais a la representació (a través del joc amb el cos o el material) i l'expressió d'allò simbòlic. D'aquesta manera la persona (alumne i docent) dona sortida a conflictes, necessitats, desitjos, pensaments, frustracions, angoixes... sense que necessàriament sigui de forma conscient però sí alliberadora, sostinguda pel professional i que li permet l'elaboració de la pròpia història.

Des de la pràctica psicomotriu Aucouturier intervenim a infantil i primària, professionalitzant els espais que ja s'oferien i ampliant-los. Es dona al cos i al moviment la importància que té a la infància i la necessitat de facilitar espais expressius que ajudin els infants a connectar sensació, emoció, acció i pensament. I l'artteràpia, a secundària, (tant en grup classe com en grups reduïts, com en un grup mensual per a docents) de forma molt semblant possibilita espais amb propostes diverses on els

adolescents i els docents poden representar i expressar des de l'experimentació amb els materials i el vincle amb l'artterapeuta. Cercant la integració emocional, mitjançant allò que n'és més genuí, les seves capacitats de creació. I fora de sessió també podem fer intervencions subtils i concretes com per exemple l'acompanyament a una mestra a una entrevista delicada amb una família, l'acompanyament emocional en protocols (si ho requereix l'equip directiu o les docents) per afavorir la cura dels diferents agents del procés o escoltar un docent que reflexiona sobre la pròpia pràctica.

Què es pot anar integrant del que venim dient? La mirada sense expectatives, escoltant sobre allò que els infants i adolescents necessiten, com donar-hi resposta des de la realitat que ens acompanya. També es pot integrar una estructura a diferents nivells que contingui i possibiliti l'aprenentatge holístic.

La posició privilegiada de dins-fora, ens dona la distància suficient per poder oferir un anàlisi de les dinàmiques de la institució i donar lloc a allò important més enllà del que és urgent, des del respecte més profund de la tasca docent i directiva. En conclusió, l'EMO que arriba a l'escola per marxar, pretén deixar una empremta en forma de llavor, de sensació o de revolada, intentant ser un mirall on tots els membres de la institució educativa puguin mirar-s'hi per generar pausa i autoobservació, i poder així seguir creixent com a persones.

Carola Marimon i Tania Subirats

Les situacions i els equips conformats varien àmpliament en funció de cada centre. La gamma va des dels que tenen un Equip d'Atenció Integral compost per les tres figures professionals (EMO-TIS-ES) a temps complet que col·laboren i es complementen en la planificació de programes i activitats, fins aquells que tenen algun d'aquests professionals amb una dedicació parcial. O bé centres que tenen més d'un professional a mitja jornada amb horaris no coincidents, fet que dificulta la coordinació. Ara per ara, després d'any i mig de rodatge les col·laboracions entre els nous professionals estan assentades i també cada vegada són més les que manifesten haver "trobat el seu lloc" en el si de l'equip educatiu. Altres encara, empoderades en major o menor mesura, van encaixant en el funcionament del centre. Volem ressaltar que tot aquest procés d'atenció es produeix en un context en el qualles criatures es troben en situacions vitals complexíssimes i doloroses que es repeteixen de manera habitual.

Centre de recursos educatius per l'alumnat amb trastorns del desenvolupament i la conducta (CRETDIC).

El CRETDIC és un servei de suport, assessorament i formació pels centres educatius ordinaris d'infantil, primària i secundària sostinguts amb fons públics en relació a la problemàtica que planteja l'alumnat amb trastorns de comportament, autisme i trastorns mentals.

La incorporació de tres professionals a aquest equip amb especial dedicació als centres del Pla de barris ha permès una major dedicació horària, mantenint les funcions d'assessorament i la pròpia organització. La derivació de les demandes al CRETDIC es realitza exclusivament a través de l'EAP de referència. Per tant en aquest cas, el Pla de

Barris ha actuat incrementant recursos per a garantir una millor atenció, però mantenint el mateix model d'actuació.

Referent de centre.

La direcció del centre educatiu designa una persona membre del claustre (en la majoria del casos: director, cap d'estudis, orientador o mestre d'educació especial) referent de les professionals de Pla de Barris amb l'objectiu d'acollir-les i dissenyar els espais de coordinació vinculant-les als espais professionals ja existents, i assegurant així un treball interdisciplinari per a l'atenció socioeducativa.

El referent col·labora en l'elaboració del pla de treball on queda reflectida la línia d'actuació, les prioritats i l'organització pel que fa a l'articulació d'aquestes professionals al centre. Finalment el pla de treball s'incorpora com a annex al pla anual de centre.

Taula 5: nombre de persones contractades per perfils professionals i centres atesos.

Perfil professional	Nombre	Dependència
Especialista en Atenció i Suport Emocional	20	contractats per CHM (Centre d'Higiene Mental Les Corts)
Tècnic d'Integració Social	15	depenent del centre
Educadors Socials	20	depenents del IMSS
Mestra d'Audició i Llenguatge	4	depenent del CREDA
Psicòlegs	3	augment de la plantilla del CRETDIC
20+15+20+4+3=62 professionals per a 38 Centres Públics		
8 Instituts Escola+ 25 Primària + 5 Instituts		

De l'equip docent a l'equip educatiu

Passar de l'equip docent a l'equip educatiu implica, entre d'altres, canviar la cultura de centre per alinear-la amb els set principis de l'aprenentatge expressats en el document de l'UNESCO sobre entorns d'aprenentatge innovadors OCDE (2010). Estem parlant de

caminar cap a una escola centrada en les persones, més participativa, més inclusiva, més connectada amb les emocions, que fa de l'avaluació el seu motor de progrés, amb més connexions horitzontals i que, com conseqüència de tot plegat, millorarà el seu clima convivencial i la seva vinculació amb l'aprenentatge.

Aprofitar l'oportunitat del Pla de Barris ens dona impuls per incidir directament en els Projectes de Convivència que s'han de desenvolupar en els propers dos anys en els centres educatius. La convivència com a eix vertebrador que travessa, cohesiona i implica a tothom i que es construeix afavorint metodologies participatives en un procés d'escolta cap tota la comunitat educativa. Per si amb això no fos suficient, el nou Decret d'atenció educativa inclusiva[2] del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya i la filosofia (la mirada) que aporta el Disseny Universal d'Aprenentatge (DUA) defineix amb claredat una escola per a tothom.

En aquesta línia, els equips hem treballat per a generar estructures organitzatives i cultures que possibilitin el treball interdisciplinari connectant el dins i el fora dels centres educatius. És necessària la trobada de la tasca docent amb la psicologia, la pedagogia, la logopèdia, la psicomotricitat, la mirada social i antropològica i l'art. Optimitzar el treball en equip té a veure amb horitzontalitzar els sabers: entenent que cadascú des de la seva perspectiva aporta un saber vàlid que ajuda a la comprensió compartida de la realitat. Aquesta anàlisi compartida és la que en el treball en xarxa es diu *construcció del cas*, impulsa la coresponsabilitat i evita les respostes estandarditzades i les píndoles. No s'espera que els docents es converteixin en terapeutes, però sí que puguin treballar de forma terapèutica amb coneixement i millor comprensió de les dificultats i experiències dels infants.

El que poden aportar aquestes noves figures des de les seves perspectives específiques són elements per a la reflexió de manera que aquesta dirigeixi la pràctica professional. Ajudar a explorar les experiències socials i emocionals que donen lloc a la conducta de l'alumnat contribueix a la comprensió que els docents tenen de l'alumnat modificant la seva mirada i per tant les seves reaccions personals i professionals. Com diu Geddes: "la premissa bàsica és que la conducta té un significat, tant si és reactiu o provocatiu, d'aïllament o silenciosa. Comprendre la comunicació implícita en la conducta pot evitar que el professorat es vegi afectat negativament pels sentiments i les pautes defensives de l'alumnat, i amb això millorar la seva feina i el seu rendiment" (Geddes, 2010, pg. 46).

L'equip docent també ha d'obrir-se plenament a les famílies, a les més difícils encara amb més raó i aliar-se amb elles per a llaurar el millor futur per a cada un dels seus fills i filles *siguin com siguin*. Necessitem docents amb una mirada ampla, sistèmica que facin una atenció integral i allà on no hi arribin siguin capaços de treballar amb altres professionals que complementen o que *acompanyen al que acompanya* en aquesta feina col·laborativa que tenim per davant.

A juliol de 2018 finalitzant el primer curs d'implementació vam fer una jornada de reflexió[3] amb tots els nous professionals i els referents de les escoles implicades. D'aquella trobada realitzada en col·laboració amb el professor Jordi Collet de la Universitat de Vic (Collet i Tort, 2017), va sortir una mena de Decàleg de l'equip de cura que transcrivim a continuació.

Claus per avançar de l'equip docent a l'equip de centre

Canvi de mirada i de cultura.

a) Recollir, reconèixer i valorar tot el treball fet fins el moment d'equips docents d'escoles de màxima complexitat per avançar cap al treball interdisciplinar a l'escola. L'actual Pla és, precisament, una resposta a les moltes preguntes que aquestes pioneres i pioners s'han anat fent els darrers 10 o 15 anys.

b) El treball interdisciplinar acaba a l'aula? Cal entendre l'escola com un lloc global on cal treballar de manera interdisciplinar arreu: aula, menjador, pati, famílies, territori, etc.

c) Per tal d'avançar cap a l'equip educatiu cal estabilitat. A nivell concret, els vincles, el treball de les mirades compartides, etc. el fan persones. Per això és tan important, especialment en aquestes escoles de màxima complexitat, l'estabilitat i presència continuada dels equips docents i de la resta de professionals socioeducatius.

d) Cal tenir en compte, alhora, les urgències i el llarg termini (llums curtes i llargues). Sovint, en els nostres contextos, la urgència és la norma. I és normal atendre-la. Però si no dibuixem, pensem i imaginem rutes diferents cap a altres futurs, d'aquí 5 o 10 anys seguirem atenent les mateixes urgències de la mateixa manera.

e) La prevenció hauria de ser la prioritat. Altra vegada, en front de les urgències és difícil pensar en la prevenció. Però és clau, per exemple, el treball 0-6 anys que és determinant per el futur de l'infant i sovint és una etapa encara poc treballada. Prevenció com a mirada clau: de conflictes, de fracàs escolar, de transicions...

f) Parlar i formar-nos més en educació. Especialment a secundària, la formació al voltant de la gestió de l'aula, del treball emocional o del vincle amb les famílies és encara feble. Això fa més importants que mai els espais de treball compartits entre tot l'equip educatiu per parlar d'educació i generar una mirada compartida. I fer-ho a partir de casos concrets.

g) Més diversitat d'agents, més complexitat educativa. L'entrada de TIS, de l'educador/a social, la MALL, l'EMO, el CREDITIC... a l'escola i a l'aula, a més de la resta de professionals ja implicats (i famílies, i actors del territori, ...) és una gran oportunitat educativa, però també genera complexitat. Per això, cal que tothom

comparteixi espais conjunts de debat i coordinació per traçar fulls de ruta educatius coherents, compartits i consensuats.

h) Avaluacions. L'avaluació és un mecanisme clau que pot orientar la nostra tasca. Per això és tan important generar diverses avaluacions que permetin captar processos i resultats, vincles i confiança, etc. I no només (que també!) resultats acadèmics equitatius. Com s'avalua, qui avalua, etc. també són preguntes que formen part del mateix programa de Pla de Barris a les escoles i instituts.

Metodologies.

a) La coordinació i l'orientació conjunta del treball de tots els i les professionals és clau. I més en un escenari futur de desaparició i/o disminució rellevant de recursos – agents.

b) Per tal de generar aquesta coordinació i orientació conjunta cal, alhora que els “nous actors” estiguin presents en els espais ordinaris (claustre, Comissió d'Atenció a la Diversitat, etc.). I cal generar nous espais i temps de coordinacions específiques i periòdiques per planificar, organitzar i debatre casos que siguin efectius i productius evitant els passadissos.

c) Un recurs en aquesta línia serien els “claustres ampliats” 3 cops l'any. Claustres en els que hi participen tots els professionals implicats a l'escola per tal de coordinar i orientar conjuntament el trimestre.

d) Formacions mútues. Generar espais de formació conjunta on cada professional aporta la seva mirada als altres i als casos concrets de l'escola.

e) Per poder fer això calen més recursos als centres de màxima complexitat per tal de disposar d'espais estables i fixes per a la coordinació, la formació i la planificació conjunta.

Treball amb famílies i comunitat.

a) En el marc d'un projecte per l'equitat educativa el rol de les famílies és clau. Però el projecte no pot treballar sobre o per les famílies. Sinó, per tal de tenir impactes reals, cal treballar **amb** les famílies. Cal que les famílies tinguin veu.

b) És molt important no treballar des del (pre)judici en relació a les famílies. Sinó treballar amb les famílies tal com són i, sobretot, fixar-se sempre en els seus potencials, capacitats, sabers i poders. No des d'una mirada del dèficit

c) L'escola és, en molts casos, el primer (i principal o únic) espai d'acollida integral a l'infant-família. Per això és tan important que l'estructura escolar es flexibilitzi per tal de poder oferir aquesta acollida global a totes les famílies. També, especialment, a les més allunyades.

d) En aquest sentit també és clau el coneixement de les cultures i religions de les diferents famílies del centre. L'escola que vol produir equitat educativa i escolar no pot ser indiferent a les diferències familiars.

e) Això pot avançar tot partint dels interessos, les realitats i les necessitats familiars. I connectant-les amb els interessos i objectius de l'escola.

Efectes i afectes.

a) Recordar que tot el Pla de Barris a les escoles i instituts té per objectiu final l'equitat educativa. És a dir, produir les oportunitats escolars i educatives per tal que tot l'alumnat assoleixi els mínims escolars que, socialment, hem decidit.

b) Per a fer-ho, cal produir, literalment, aquesta equitat a través de generar més i millors oportunitats educatives, escolars, socials, familiars, de lleure, d'esports, de les tecnologies de la informació i la comunicació, etc. per a tots els infants i joves. L'equitat és l'efecte que cal produir de manera conjunta amb els equips educatius, les famílies i els territoris, a través dels diferents afectes i treballs socioeducatius.

Avaluació

Pel que fa a l'avaluació encara no tenim resultats per mostrar, però abans de finalitzar el programa està previst realitzar una anàlisi exhaustiva dels possibles indicadors, tals com les incidències, l'índex d'absentisme i altres.

A finals del curs passat es va realitzar una valoració sobre l'entrada d'aquests nous professionals a través d'un qüestionari dirigit a les direccions dels centres que, grosso modo, expressava opinions favorables en un 75%. A mitjans d'aquest curs algunes direccions manifesten sense ambigüitat la millora que es percep en el clima escolar, el que per sí ja és un indicador molt important.

Reptes de futur: incorporar una mirada restaurativa

Segurament, si preguntéssim els equips docents i a les direccions implicades en el Pla de Barris, ens dirien que el repte principal és la continuïtat, pensant més en la permanència d'uns recursos extraordinaris, que no en la consolidació del canvi organitzatiu i cultural que aquests nous perfils han provocat en els centres. Considerem important incidir en dos aspectes claus: el de l'organització i el del creixement professional, comptant amb les estructures organitzatives que assegurin espais de trobada per la pràctica reflexiva sistematitzats i proposant dinàmiques participatives i creatives. Però pensem que el que és realment rellevant com a repte és la transferència que es produeix sobre els docents i la cultura de centre. En aquest sentit es contempla una formació dirigida als docents impartida per les professionals d'Atenció i Suport Emocional durant el proper any sobre l'Enfocament Restauratiu Global (ERG) (Albertí i Pedrol, 2017).

L'ERG i les pràctiques restauratives promouen un canvi de mentalitat personal i institucional en relació amb la gestió de les relacions i els conflictes, promovent l'humanització de les relacions, superant el binomi castigar-no fer res en relació al conflicte i generant entorns amables pel que fa a la gestió de les relacions. Les pràctiques restauratives permeten prevenir, gestionar i resoldre les situacions de conflicte en diferents àmbits (familiar, educatiu, social, laboral, judicial i comunitari) per tal de millorar la convivència i reforçar els vincles afectius entre les persones afectades per aquestes situacions.

A l'escola, el cercle restauratiu proactiu és una metodologia que vol posar l'accent en la comunitat, en la construcció de relacions, en la responsabilitat compartida i en la confiança.

Pel que fa a la gestió dels conflictes o conductes contraries al benestar de l'individu i del grup, els docents poden facilitar, un cop formats en pràctiques restauratives, que els alumnes entenguin les conseqüències del seu comportament, i tinguin l'oportunitat de reparar els danys i les relacions malmeses de manera cooperativa. Això pot afavorir un canvi positiu en la seva conducta i en les seves relacions.

Les pràctiques restauratives responsives doten les escoles de processos on la resolució recau en la implicació de les persones que han estat protagonistes del conflicte i en aquelles que s'han vist afectades per la situació, proporcionant un escenari nou en el qual es dialoga en pla d'igualtat, es comparteixen els punts de vista dels altres, s'expressen motius i necessitats promovent que cadascú assumeixi la seva responsabilitat i pugui fer propostes de millora que contribueixin a restablir les relacions per tal que tothom se senti millor.

Els alumnes afectats per un conflicte, quan participen en una reunió restaurativa responsiva (ja sigui una mediació o un cercle) tenen la possibilitat d'expressar els seus sentiments en un entorn de seguretat. Poden ser reconeguts pels altres i sentir com qui ha comès l'ofensa assumeix la responsabilitat i proposa la reparació. És important tenir en compte, que abans de fer una trobada restaurativa o un cercle de resolució de problemes, cal fer entrevistes preparatòries individuals amb cadascuna de les parts, explicant el procés que es durà a terme i valorant indicadors de viabilitat per a la trobada conjunta (acceptació de la responsabilitat i voluntarietat, entre d'altres). La preparació de la trobada és tan important com la trobada i requereix de facilitadors entrenats i experts.

L'enfocament restauratiu global proporciona eines que capaciten a les persones per tenir una comunicació més empàtica. El cercle proactiu és una pràctica senzilla i al mateix temps d'una profunditat enorme, és fàcilment transferible i aplicable en tots els espais educatius i per tots els agents de la comunitat educativa, és essencialment participatiu i democràtic.

Fóra bo que els cercles proactius, entesos com un element clau de protecció i creació de comunitat, es converteixin en una pràctica habitual en les nostres escoles i organitzacions. I de manera paral·lela hem de incidir en la capacitació per a facilitar trobades restauratives de resolució de conflictes.

Cal tenir en compte que l'ERG és democratitzador i humanitzador i això ho és en relació a qualsevol sector de la comunitat educativa, però en un primer moment, el canvi ha d'esdevenir en el si de l'equip educatiu, per, en un segon moment, poder fer-ne la transferència a l'aula.

El repte el tenim davant i només hi arribarem amb la unió de totes les forces i sabers. A la finalització del Pla de Barris hauria de quedar un llegat de noves sinergies, relacions i treball entre les xarxes d'atenció a la infància i als joves a aquests barris. Polítiques, cultures i pràctiques s'hauran apropiat una mica més a aquest ideal d'escola inclusiva de qualitat per la que treballem. Després d'aquesta experiència als centres educatius quedaran comissions socials, TIS, MALL, promotors escolars i psicopedagogs i treballadores socials dels EAP, aquests professionals hauran de continuar amb aquest esforç de col·laboració amb els centres escolars, gaudint en el millor dels casos de l'empenta que ha suposat el programa. Quedarà "l'experiència emocional correctora" (Riera, 2010) d'un genuí treball en equip que ens diu que com a comunitat sempre podem millorar.

Referències bibliogràfiques

- Albertí, M.; Pedrol, M. (2017). L'enfocament restauratiu en l'àmbit educatiu. Quan innovar l'escola és humanitzar-la. *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 67, 46-70
- Aucouturier, B. (1985) *La práctica psicomotriz*. Barcelona: Editorial Científico Médica
- Camps, C. i García Olalla, D. (2004) La formación personal del psicomotricista como proceso de cambio y transformación. *Entre líneas: revista especializada en psicomotricidad*. Nº 16, pags. 7-20
- Collet, J., i Tort, A. (2017). *Escola, famílies i comunitat*. Barcelona: Editorial Octaedro.
- Geddes, H. (2010). *El apego en el aula*. Barcelona: Graó.
- OCDE (2010). *La Naturalesa de l'aprenentatge*.
<http://transformacioeducativa.cat/recursos-recomanats/la-naturalesa-de-l-aprenentatge-ocde-2010>
- Riera, R. (2010) *La connexió emocional*. Barcelona: Editorial Octaedro.

Notes:

[1] Per conèixer la documentació normativa del Pla de Barris segueix l'enllaç:

<http://pladebarris.barcelona/es>

Nº 50 (3a.època) maig 2019 p. 156-172

ISSN: 2339-7454 – DOI: <https://doi.org/10.32093/ambits.v0i50.1227>

Creative Commons BY-NC-ND

www.ambitsaaf.cat

[2] Decret 150/2017, de 17 d'octubre, de l'atenció educativa a l'alumnat en el marc d'un sistema educatiu inclusiu.

[3] La Jornada es va celebrar el 5 de juliol de 2018 a l'Espai Bota de Fabra i Coats amb la participació dels nous professionals, els referents i d'altres professionals dels centres implicats en el Pla de barris.

Correspondència amb els autors: *Guillermo Gorostiza Vidal*. E-mail: ggorostiza.ceb@gencat.cat.
Marta Comas Sàbat. E-mail: mcomess.ceb@gencat.cat